

L'ARXIU DE L'AJUNTAMENT DE TARRAGONA DEU ANYS (2012-2022)

Jordi Piqué Padró

L'any 2012 es va crear l'Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona. En aquest article s'analitza i es detalla de manera integral les diferents línies de treball i objectius assolits en aquest període, alhora que es dibuixen els reptes de futur d'aquest centre cultural.

In 2012 the Tarragona City Council Archive (Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona) was created. This article analyses and gives an in-depth description of the different lines of work and aims achieved in this period, and presents the future challenges for this cultural centre.

PARAULES CLAU:

Arxiu de Tarragona,
arxivística, història,
Tarragona

KEYWORDS:

Tarragona City Council
Archive, Archiving, History,
Tarragona

◆ Introducció

Commemorar els primers deu anys de funcionament d'un centre cultural, com és el cas de l'Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona, pot ser una oportunitat per mirar pel retrovisor del passat recent i, en un exercici d'introspecció, repassar i explicar la feina que s'ha fet. Si el balanç que es presenta demostra la utilitat i la conveniència del nou centre cultural creat l'any 2012, s'haurà assolit l'objectiu que ens plantejem inicialment en aquest article. Altrament, sense caure en el cofoisme i com si es tractés d'una mena d'avaluació permanent, pot servir, també, per detectar aquelles debilitats que caldrà anar intentant corregir en el futur.

◆ Els primers vuit anys del servei d'arxiu i documentació municipal (2004-2012)

L'any 2004 els responsables polítics i administratius de l'Ajuntament de Tarragona van arribar a considerar com una necessitat urgent comptar amb un servei d'arxiu municipal, fins aleshores inexistent, entès com un dels instruments imprescindibles per afrontar l'imminent procés de modernització de l'administració municipal. En aquest sentit, el Servei d'Arxiu i Documentació Municipal (SADM) va ser creat, per acord del Ple de l'Ajuntament de Tarragona del 3 de desembre de l'any 2004, com un servei públic de caràcter administratiu i cultural especialitzat en la gestió, el tractament, la custòdia i la divulgació del patrimoni documental que configura l'arxiu municipal.¹

El nou servei va néixer amb una doble missió. D'una banda, assumir la funció de conservar i difondre el patrimoni històric documental de Tarragona, integrat tant pel mateix fons municipal com per la documentació històrica ingressada a petició de particulars o d'entitats privades, amb l'objectiu de donar resposta al dret dels ciutadans a conèixer la seva història més propera, mitjançant totes aquelles actuacions i activitats culturals que ajuden a configurar una idea d'identitat col·lectiva que serveixi com un element més de cohesió entre tots els tarragonins i les tarragonines. En definitiva, esdevenir la casa de la memòria de la ciutat.

D'altra banda, com a centre que gestiona els recursos d'informació, el SADM havia de participar i col·laborar activament en la modernització de l'administració municipal i la implantació de l'administració electrònica

¹ El marc legal el conforma la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents.

que es començava a albirar, mitjançant el disseny i l'aplicació d'un únic sistema de gestió documental que havia de comprendre la producció, la tramitació, el control, l'avaluació, la conservació i l'accés als documents, amb l'objectiu de permetre una tramitació més àgil, eficaç i eficient per possibilitar la satisfacció de l'usuari.²

Durant els primers vuit anys de funcionament, les dependències del SADM es repartien entre el Palau Municipal —a la plaça de la Font, 1 (espai de treball, sala de consulta i golfes de l'edifici com a dipòsit)—, la Rambla Nova 59 (espai de treball i nou dipòsit documental) i una nau del Polígon Francolí.³ Unes instal·lacions, en bona part rònegues, obsoletes o readaptades, que podien servir provisionalment per a la funció de gestionar la documentació administrativa municipal, però que difícilment possibilitaven la necessària projecció cultural d'un arxiu municipal del segle XXI. Tanmateix, durant aquest període es va valorar que, malgrat la política de contenció imposada pel dèficit de les instal·lacions, no era convenient esperar a disposar d'un nou centre per iniciar de bell nou la funció de rebre nous fons documentals externs i per començar a desenvolupar la funció cultural.⁴

L'any 2005 arribava al Servei d'Arxiu i Documentació Municipal el primer fons extern, el fons documental del popular Club Gimnàstic de Tarragona (1886-2000). Dos anys més tard, el patrimoni documental s'incrementava amb els fons de la Fàbrica de Tabacs de Tarragona (1923-2006), la Comandància d'Enginyers Militars de Tarragona (1845-1965) i l'Agrupació Excursionista Ginesta (1929-1966), entre d'altres ingressos. Entre els anys 2008 i 2010, el conjunt documental conservat s'ampliava amb els fons documentals de la Llibreria de la Rambla (1968-1980), el fons personal de l'alcalde i historiador Josep M. Recasens Comes (1970-1990), el fons del Cor l'Àncora (1860-2000), el fons de la Banda Ciutat de Tarragona (1984-1994), el Club de Joves (1965-1976) i el fons d'Indústries Químiques Albiac (1904-1990).

2 No ens estendrem més en aquest àmbit funcional administratiu atès que es pot consultar l'article de NOLLA AGUILÀ, Joaquim. «Els arxius en evolució permanent. Del paper al document electrònic. L'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Tarragona», pàgs. 80 – 90, *Kesse* núm. 52 (Tarragona, 2020).

3 Vegeu l'article de NOLLA AGUILÀ, Joaquim. «El repte (i el deure) de la conservació del patrimoni documental. Els dipòsits de l'Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona. Projectes i realitats», p. 80-107, *Kesse* núm. 53 (Tarragona, 2021).

4 Vegeu ALBERCH, Ramón; BOADAS, Joan. *La función cultural de los archivos*. Gobierno Vasco. Departamento de Cultura, 1991.

Al mateix temps, en aquests anys, la incorporació dels fons fotogràfics dels professionals Vallvé i Víctor incrementaven notablement, amb 700.000 imatges, el petit arxiu fotogràfic del fons municipal que només comptava amb 25.000 imatges. En conseqüència, la Junta de Govern Local, en la sessió ordinària del dia 12 de maig del 2008, va acordar unificar la custòdia de tot el patrimoni documental fotogràfic dispers en diferents departaments de l'Ajuntament de Tarragona, la gestió del qual, a partir d'aquell moment, havia de ser una funció pròpia del Centre d'Imatges de Tarragona, adscrit al Servei d'Arxiu i Documentació Municipal.

Altrament, l'any 2006 es va iniciar la col·lecció Quaderns de l'Arxiu, amb la publicació *Tarragona Republicana (1931-1936)*, que va continuar amb *El Club Gimnàstic de Tarragona (1886-2000)*, *La Llibreria de la Rambla (1968-1980)*, *El Cos de Bombers de Tarragona (1858-2008)*, *Teatre Metropol. Cent anys (1910-2010)* i *Tarragona a la Guerra del Francès (1808-1813)*. Tres anys més tard la col·lecció Documents del Fons Municipal de Tarragona va seguir amb la publicació del *Catàleg dels pergamins de l'Ajuntament de Tarragona (segles XIII-XVIII)*.



Entre els anys 2006 i 2011, cal destacar la coordinació dels actes del 75è aniversari de la proclamació de la Segona República a Tarragona, del 70è aniversari de l'acabament de la Guerra Civil a Tarragona amb el programa «Només en fa setanta», i l'exposició i la publicació *La represa democràtica. 30 anys d'eleccions democràtiques municipals a Tarragona*. En el mateix sentit, cal assenyalar la coordinació del bicentenari del setge de Tarragona durant la guerra del Francès, amb el programa «Tarragona assetjada» i la participació directa mitjançant publicacions, exposicions, conferències i audiovisuals, més de 80 actes als

quals van assistir prop de 16.000 persones.

Durant aquest període, també cal fer esment de la participació en els comitès científic i d'organització del XII Congrés d'Arxivística de Catalunya que va tenir lloc l'any 2009 a Tarragona i els projectes desenvolupats i adreçats a la restitució de la memòria democràtica, amb finançament del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, coordinats i promoguts pel Servei d'Arxiu i Documentació Municipal: 1) Dones durant el franquisme i la transició democràtica a Tarragona, 2) Transició democràtica a la ciutat de Tarragona i 3) Víctimes de la repressió franquista a Tarragona (1939-1948).

Evolució del volum de treball dels servei d'arxiu i documentació municipal amb algunes dades de referència (2004-2011)

	ANY 2004	ANY 2011
Metres lineals de documentació	2.500 m. l.	8.000 m. l.
Instruments de descripció en base de dades	---	275.000 registres
Préstecs interns i externs de documentació	500 préstecs/any	5.692 préstecs/any
Transferències documentals	100 caixes/any	1.740 caixes/any
Eliminació de documentació	---	13.500 kg
Fons documentals	1 fons	20 fons
Documentació digitalitzada	---	200.000 documents
Fons fotogràfic	25.000 imatges	750.000 imatges
Assistències sala consulta	60 usuaris	340 usuaris
Usuaris web	----	21.005 visites

◆ Any 2012, inauguració de l'Arxiu

L'any 2012, a inicis del mes maig, el Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona va tancar el servei a l'usuari extern per assumir les tasques d'adequació i de trasllat a les noves dependències de l'Arxiu, localitzades a l'avinguda Vidal i Barraquer. Sis mesos més tard, sense deixar d'atendre les transferències documentals i els préstecs interns de l'Ajuntament de Tarragona, el 22 d'octubre, es reobria la sala de consulta i es normalitzava l'accés als fons documentals custodiats. Finalment, el 12 de desembre s'inauguraven de manera oficial les noves dependències.⁵

El canvi d'ubicació va representar un salt qualitatiu molt significatiu. En primer lloc, la possibilitat de disposar d'unes noves instal·lacions funcionals, modernes i equipades en les quals s'assegurava una millor conservació del patrimoni documental i s'oferia un servei adequat als ciutadans. En segon terme, es facilitava la racionalització de l'organització del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal per millorar el desenvolupament general de les seves funcions.

L'edifici del magatzem núm. 2 de l'Espai Tabacalera es va denominar l'Arxiu, en el sentit més contemporani i ampli del terme. D'una banda, es

⁵ Vegeu PIQUÉ PADRÓ, Jordi. «L'Arxiu: nou equipament cultural de Tarragona», *Butlletí Informatiu de l'Arxiu Històric de Tarragona*, núm. 15, desembre 2012.

referia a l'espai i el continent. De l'altra, l'Arxiu també es relacionava amb el contingut i l'equipament cultural que s'encarregava de gestionar, custodiar i difondre el patrimoni documental de la ciutat de Tarragona.

Pel que fa a l'edifici, l'Arxiu compta amb tres plantes de 780 m², en dues de les quals es distribueixen els dipòsits documentals amb capacitat per a 8.500 metres lineals de documentació, ampliable a 2.500 metres lineals més. També disposa d'un dipòsit específic d'arxiu per a fotografies, audiovisuals i documentació electrònica, amb control permanent de temperatura i humitat. Totes aquestes dependències tenen els sistemes de prevenció i de seguretat preceptius per garantir la preservació d'un patrimoni documental instal·lat en prestatgeries mòbils. A la segona planta de l'Arxiu, a més a més dels espais de treball intern, s'ubiquen els serveis oberts a l'usuari, que es distribueixen en un espai expositiu, sala de consulta, biblioteca hemeroteca i sala d'actes.

L'Arxiu, adscrit al Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona, constava inicialment de tres seccions: Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT), Arxiu Administratiu i Gestió Documental (AAGD) i Centre d'Imatges de Tarragona (CIT). L'any 2013, es va integrar a aquesta estructura la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona (BHMT).⁶

◆ Evolució dels últims 10 anys de l'Arxiu (2012-2022)

Increment del patrimoni documental

Una de les primeres actuacions més significatives va ser la recuperació de la documentació històrica del fons municipal que des dels anys de la Guerra Civil (1936-1939) es conservava a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona de la Generalitat de Catalunya. La disposició d'unes noves instal·lacions municipals adequades com les de l'Arxiu va facilitar les gestions.⁷

El mes d'agost de l'any 1936, en plena convulsió revolucionària i a l'inici de la Guerra Civil, conscients de la importància del patrimoni documental com a fonament de la història, un dels pilars bàsics de la identitat col·lectiva d'un país i d'una ciutat, un grup de ciutadans liderats pel pintor Ignasi

⁶ Vegeu l'article de VIRGILI BERTRAN, M. Elena. «Conservant, compartint i difonent històries. Experiències des de la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona», p. 4-15. *Kesse* núm. 51 (Tarragona, 2019).

⁷ Vegeu PIQUÉ PADRÓ, Jordi. «El retorn de la documentació del fons municipal de Tarragona», *Fet a Tarragona*, número 4 (Tarragona, març de 2014).

Mallol Casanoves i l'escultor Joan Rebull Torroja, professors del Taller Escola d'Art de Tarragona, van adoptar una sèrie de mesures per protegir-lo. Una d'aquestes accions fou la de traslladar el fons documental municipal comprès entre els segles XIII-XVIII des de les golfes de l'edifici consistorial al Palau de l'Arquebisbe, lloc considerat com a més apropiat per a la seva salvaguarda. La tardor de l'any 1938, el cap del Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, Agustí Duran i Sanpere, va assumir la custòdia del fons i va nomenar la primera directora de l'Arxiu Històric de Tarragona, Victòria Serres Serra. Acabat el conflicte bèl·lic i des de l'any 1944, el fons municipal restà custodiat en les diferents dependències de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona, primer al carrer de Fortuny i després a la Rambla Vella, la seva seu actual.



Les noves dependències de l'Arxiu justificaven i garantien el retorn a l'Ajuntament de Tarragona de la documentació municipal dels segles XIII-XVIII, d'un valor incalculable. En aquest sentit, el 15 de febrer del 2014 la documentació retornada va ser la següent:

- Col·lecció de pergamins municipals (1214-1733): 655 unitats
- Sèrie d'actes municipals (1358-1799): 286 volums enquadernats en pergamí
- Sèrie d'economia i hisenda (1377-1850): 247 unitats, entre quaderns i volums enquadernats en pergamí (inclosos els de la Taula de Canvi, amb enquadernació en pell)

- Sèries de miquelets i milícies urbanes (1795-1818): 18 volums enquadernats en pergami
- Sèrie de la Junta Municipal del Cens Electoral (1907-1936): 3 lligalls
- Documents solts en paper (1321-1879): 47 unitats d'instal·lació

Més enllà d'aquesta important actuació que va permetre completar en tota la seva integritat el fons municipal de Tarragona, en aquests últims 10 anys la política d'ingressos de fons externs ha comptat amb un increment notable; s'ha passat de 20 a 54 fons. La qual cosa demostra la sensibilitat i la confiança de totes aquelles persones titulars de diferents fons documentals que han decidit dipositar-los a l'Arxiu.

Cal esmentar els ingressos procedents de diferents entitats i associacions tarragonines: Centre Excursionista de Tarragona (1928-2006), Colla de Castellans Xiquets de Tarragona (1970-2006), Colla Jove Xiquets de Tarragona (1980-2012), Col·legi Oficial de Decoradors i Dissenyadors d'Interiors (1979-2005), Comitè de Solidaritat Òscar Romero (1990-2008), Comunitat de Regants de Tarragona (1845-1966), Confraria de Forners de Tarragona (1532-1765), Coordinadora Tarragona Patrimoni per la Pau (1993-2018), El Negrito i la Negrita (1979-2018), Germandat del Gremi de Boters de Tarragona (1817-1891), Grup Escènic Atenea (1961-2011), Grup Municipal ICV-LP (1993-2002), Jocs Mediterranis Tarragona 2018 (2011-2018), Joventuts Musicals de Tarragona (1962-2012), Òmnium Cultural del Tarragonès (1971-2018), Rotary Club de Tarragona (1979-2015), Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona (1910-2010) i Unió Democràtica de Catalunya (1977-2016).

De la seva banda, l'apartat de fons personals també s'ha incrementat amb els següents: Fons Josep Anton Baixeras Sastre (1950-2008), Fons Josep M. Boronat Recasens (1920-1960), Fons Núria Delclòs Teixidó (1945-2008), Fons Joan Gols Soler (1894-1947), Fons Lluís Mezquida Gené (1934-2004), Fons Màrius Serra Flores (1970-2010) i Fons Ernest Vallhonrat Llorba (1950-2010).

El Centre d'Imatges de Tarragona ha registrat un augment més que considerable amb els fons dels professionals Foto Chinchilla (1917-2004), Foto Ferré (1960-2000), Foto Fer-Vi (1965-2015), Foto Fernando López (1977-2012) i Fons Sònia Rimbau Anguela (1986-2007). A més a més de les fotografies, prop de 2 milions, el Centre d'Imatges de Tarragona compta amb la secció d'audiovisuals, quees compon de pel·lícules d'autors professionals o ama-

teurs des de l'any 1956 fins als anys noranta.⁸ També comprèn els enregistraments de les emissions de la Televisió Municipal de Tarragona (1985-1986),⁹ així com les entrevistes realitzades a diverses persones significatives que expliquen la seva visió de la història de les festes de Tarragona. Pel que fa als documents sonors, es disposa dels testimonis de diferents persones sobre els períodes històrics de la Guerra Civil, el franquisme i la transició democràtica.¹⁰

Actualment, les diferents seccions de l'Arxiu custodien 11.500 metres lineals de documentació, que comprèn un període que va des del segle XIII fins al segle XXI, prop de 16.592 llibres relacionats amb la història de la ciutat, més de 450 títols de publicacions periòdiques des del 1808 fins a l'actualitat, 5.500 plànols, així com una col·lecció de 4.650 cartells i programes de mà des de finals del segle XIX, a més a més de fotografies, documents audiovisuals i enregistraments sonors.

Projecció cultural de l'Arxiu

El nou centre de l'Arxiu, amb un espai expositiu, ha possibilitat la producció de diferents mostres documentals i exposicions:

- «L'Arxiu: un nou equipament cultural» (2012)
- «Tarragona sota les bombes» (2013)
- «La fàbrica de Tabacs de Tarragona: la Tabacalera» (2013)
- «Ramon Segú Chinchilla: els anys setanta a Tarragona» (2014)
- «Federico García Lorca i Tarragona» (1935-1936)
- «Platges de Tarragona: 50 anys després» (2015)
- «El barraquisme a Tarragona, fa 50 anys» (2016)¹¹
- «Revolució i Guerra Civil a Tarragona en imatges d'Hermenegild

8 Vegeu PIQUÉ PADRÓ, Jordi. «Història d'una pel·lícula: Tarragona. Balcón del Mediterráneo (1955-1959)», *Kesse*, número 46 (Tarragona, maig 2012).

9 Vegeu GAS SANCHO, Blanca. «Les festes de santa Tecla de 1985 i 1986: la Televisió Municipal de Tarragona», *Kesse*, número 47 (Tarragona, maig 2013).

10 Vegeu GAS SANCHO, Blanca «Preservació i difusió del patrimoni fotogràfic del Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu», p. 43-55. *Kesse* núm. 51 (Tarragona, 2019) i PIQUÉ PADRÓ, Jordi. «La difusió del patrimoni fotogràfic a Tarragona», *Fet a Tarragona*, número 36 (Tarragona, juliol de 2019).

11 Vegeu PIQUÉ PADRÓ, Jordi: «El barraquisme a Tarragona, fa cinquanta anys», p. 13-15. *Butlletí 137* (Associació d'Arxivers Gestors de Documents de Catalunya, juny 2016).

- Vallvé» (2016)
- «Centre Excursionista Tarragona. Més de 100 anys d'excursionisme organitzat» (2017)
- «Trellall i lleure a Tarragona, ara fa cent anys» (2018)
- «Josep M. Pujol de Barberà. L'arquitecte i l'espai (1897-1949)» (2018)
- «Walter Reuter: la llum en la nit fosca» (2019)
- «Tarragona refotografiada. Un espai, dues realitats» (2020)
- «Tarragona republicana (1931-1936)» (2021)
- «50 anys d'Òmnium Cultural del Tarragonès» (2022)
- «Thorpenes i Stanwell. L'atac als mercants anglesos al port de Tarragona de l'any 1938 durant la Guerra Civil» (2023)

Un total de 16 exposicions de producció pròpia que, més enllà de les dependències de l'Arxiu, s'han pogut visitar a l'Espai Turisme, al Centre d'Art de Tarragona, al Tinglado 2 del Moll de la Costa, a l'Escola d'Art i Disseny de la Diputació de Tarragona i a diversos centres cívics repartits per la ciutat, així com en poblacions properes (el Morell, Salou o Torredembarra). Generalment, cada exposició ha comptat amb una publicació, un documental, un tríptic descriptiu i una postal. El registre total d'assistència a aquestes exposicions és superior a les 32.000 persones.

En l'àmbit de les publicacions, la col·lecció Quaderns de l'Arxiu, en coedició amb Silva Editorial, es va recuperar l'any 2017 com a catàleg ampliat de les exposicions corresponents amb *Revolució i Guerra Civil a Tarragona, en imatges d'Hermenegild Vallvé, Treball i lleure a Tarragona, ara fa cent anys* i *Josep M. Pujol de Barberà (1897-1949): l'arquitecte i l'espai*.

L'any 2017¹² el conveni signat entre l'Ajuntament de Tarragona i la Universitat Rovira i Virgili, va permetre que les publicacions editades en paper pel Servei d'Arxiu i Documentació Municipal, com la col·lecció Quaderns de l'Arxiu, entre d'altres, fossin editades i comercialitzades en format electrònic per Publicacions URV. A més a més, Publicacions URV inclou les obres coeditades en els canals de difusió i promoció habituals en les publicacions universitàries i promou l'aparició de ressenyes de cada volum en la Xarxa Vives d'Universitats i en els butlletins de la Unió d'Editorials Universitàries Espanyoles.

12 Conveni signat el 24 de novembre de 2017 entre l'Ajuntament de Tarragona i la Universitat Rovira i Virgili.

D'altra banda, la vinculació entre l'Arxiu i el Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona¹³ permet que els llibres i les revistes que anualment edita l'entitat des de l'any 1989, esdevinguin un dels canals idonis per difondre tant estudis de recerca amb fons documentals de l'Arxiu¹⁴ com articles que divulguen el treball de les diferents seccions del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal.

L'any 2019 es va iniciar la col·laboració amb l'Editorial Efadós, especialment per a la difusió de les fotografies del Centre d'Imatges de Tarragona, amb els llibres *Tarragona desapareguda*, *Tarragona. La Segona República* i, properament, *Tarragona. Revolució i Guerra Civil*.

No es pot cloure l'apartat de les publicacions sense fer esment que la revista bimensual *Fet a Tarragona*, des del número 1 de l'any 2013 i fins a l'actualitat, ha reservat una pàgina a la secció «El Racó de l'Arxiu», en la qual es publica un text i una imatge sobre algun fet destacat relacionat amb la història de la ciutat o amb les activitats de l'Arxiu.

Un espai obert a la ciutadania, físicament i virtualment

La sala de consulta de l'Arxiu ha registrat un augment considerable dels usuaris presencials. Si l'any 2011 es podien comptar uns 340 usuaris, l'any 2022 se'n van registrar 1.731, és a dir, un augment de més del 400%. Val a dir que a més a més del creixement del sector dels investigadors habituals d'arxiu i biblioteca hemeroteca, cal afegir un augment considerable dels ciutadans que consulten documentació administrativa, especialment de les sèries de llicències d'obres i activitats classificades del fons municipal. En el mateix sentit cal esmentar que cada any s'atenen prop d'un miler de sol·licituds des del Centre d'Imatges de Tarragona.

Les dependències inaugurades ara fa 10 anys també han facilitat poder obrir l'Arxiu amb visites guiades per conèixer-ne les instal·lacions, les funcions del centre i la documentació que es conserva i gestiona. En aquesta línia, des de l'any 2013 s'han organitzat més de 300 visites guiades amb prop de 6.000 assistències, generalment provinents de centres docents de la ciutat (instituts, Escola d'Art i Universitat Rovira i Virgili). Les visites guiades poden consistir en una explicació general de l'Arxiu o, si escau, són més es-

13 Conveni signat el 8 d'octubre de 2009 entre l'Ajuntament de Tarragona i el Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver.

14 Publicacions com, per exemple, *El Club de Joves (1965-1976)*, *La Llibreria de la Rambla (1968-1980)*, *Història del Sindicat d'Iniciativa i Turisme (1910-2010)*, *De la llengua a país. 50 anys d'Òmnium Cultural del Tarragonès o Màrius, creativitat sense barreres*.

pecífiques sobre un àmbit determinat, com les realitzades per als alumnes de fotografia, disseny o publicitat.

D'altra banda, els espais comuns de l'Arxiu, durant aquests 10 anys han acollit diferents presentacions de publicacions, taules rodones, conferències, cursos o jornades, amb 6.300 assistències.

Al segle XXI, òbviament, l'obertura de l'Arxiu ja no es pot reduir a l'espai i a la presència física dels usuaris. L'any 2013 es comença a participar activament en les xarxes socials de l'Ajuntament de Tarragona. Primer, des de *La finestra de l'Arxiu*, una secció setmanal que cada dilluns ha compartit una imatge i un text descriptiu, amb un total de més de 500 comentaris que el darrer any van registrar un abast de 308.465 a Facebook i 562.106 a Instagram. Després, amb les seccions que desenvolupa la Biblioteca Hemeroteca: #ComHanVistTGN (quinzenal), #Tarragonavintage (setmanal) i #Vasernotícia (mensual).

El 2022 es va presentar el nou web de l'Arxiu, que compta amb més de 30.000 usuaris i 285.000 visites i que, entre d'altres continguts, permet l'accés directe a més de 150.000 documents digitalitzats: llibres d'acords municipals (1800-1900), fons de la Junta del Corregiment de Tarragona (1808-1820), Registre Civil Municipal (1835-1870), Estudi General de Tarragona (1572-1624), arxiu de plànols i premsa digitalitzada (segles XIX-XX).

Evolució volum de treball dels servei d'arxiu i documentació municipal amb algunes dades de referència (2011-2022)

	ANY 2011	ANY 2022
Metres lineals de documentació	8.000 m. l.	11.500 m. l.
Fons documentals	20 fons	54 fons
Documentació digitalitzada	200.000 documents	1.000.000 documents
Fons fotogràfic	750.000 imatges	2.000.000 imatges
Assistències sala consulta	340 assistents	1.731 assistents
Usuaris web	7.000 usuaris	30.000 usuaris
Visites web	21.005 visites	284.000 visites

Memòria democràtica a Tarragona

Les actuacions de memòria democràtica de Tarragona, coordinades i amb intervenció directa de l'Arxiu, s'han desenvolupat al voltant de tres àmbits: la recuperació d'espais de memòria, la programació conjunta d'actes de difusió i la ruta pedagògica «Els llocs de la Memòria de la Guerra Civil i la repressió franquista a Tarragona».¹⁵



Cal assenyalar que l'any 2019, per primera vegada, la memòria democràtica va esdevenir una funció més a desenvolupar en el cartipàs municipal i com a tal assignada a una conselleria determinada, amb dotació pressupostària pròpia. Un any més tard, l'Ajuntament de Tarragona va decidir fomentar el coneixement de la nostra història més recent, especialment des de la Segona República a la transició democràtica, i la història més propera en l'espai, la ciutat de Tarragona, per relacionar i vincular aquest coneixement històric a la problemàtica política i social del moment actual; de manera que va esdevenir un element important de cohesió ciutadana i de qualitat democràtica. En definitiva, es tractava de crear identitat, connectar passat amb present i projectar futur. En aquest sentit, es va crear la Comissió de

¹⁵ PIQUÉ PADRÓ, Jordi. «Nou anys de recuperació de la memòria històrica a Tarragona (2009-2017)», a: *La Guerra Civil al territori. Lleida, Tarragona i Girona, Barcelona*, Generalitat de Catalunya, Col·lecció «Referents», número 9, 2017.

Programes de Memòria Democràtica,¹⁶ el director tècnic de la qual és el cap del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal.¹⁷

Pel que fa a la recuperació d'espais, entre els anys 2009 i 2022, és a dir en els darrers 13 anys, l'Arxiu i el Museu d'Història de Tarragona, amb la col·laboració i el suport econòmic del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, han recuperat diferents espais que conformen els llocs de la memòria històrica de Tarragona: el refugi antiaeri públic situat al Palau Municipal (2009), la presó de Pilat a la Torre del Pretori de la plaça del Rei (2010), la dignificació de la fossa comuna del Cementiri de Tarragona (2010), el refugi antiaeri particular de Casa Canals (2011), el monument a les víctimes de la repressió franquista al turó de l'Oliva (2011), la pintada revolucionària de l'Antiga Audiència (2016), el recordatori d'homenatge a Juan Gabriel Rodrigo Knafo (2016), la restauració del monument als deportats als camps d'extermini nazi del Camp de Mart (2022) i les fosses comunes petites del Cementiri de Tarragona (2022). Per a l'any 2023 hi ha prevista la col·locació de 24 llambordes del projecte Stolpersteine davant de les cases on van viure 24 dels 55 tarragonins deportats als camps d'extermini nazis (1940-1945), dels quals 34 foren assassinats.

D'altra banda, s'ha dignificat la retolació de l'avinguda Carme Casas i Leandre Sahún, s'ha arranjat la base malmesa del monument de l'Oliva i s'ha dut a terme la retirada de les 115 plaques del Ministerio de la Vivienda, els darrers símbols franquistes a la ciutat. En el mateix sentit, s'ha proposat i s'ha aprovat en la Comissió del Nomenclàtor denominar «Deportats tarragonins» a una plaça de Sant Pere i Sant Pau i la substitució del nom del carrer cardenal Arce Ochotorena pel de Montserrat Bertran, directora de la Normal de Mestres de l'any 1936.

Continuant amb l'actuació sobre espais físics de memòria democràtica, paral·lelament a la presentació del mapa viu *Defenses del litoral de Tarragona*.

16 Les funcions de la Comissió de Programes de Memòria són:

1. Assessorar, coordinar i programar les tasques dutes a terme pels diferents departaments de l'Ajuntament de Tarragona que poden confluïr en activitats de recuperació de memòria històrica.
2. Promoure la xarxa de relació amb les diferents institucions, entitats i associacions que han participat o participaran en les diferents edicions de programacions conjuntes de difusió.

17 Decret de creació del la Comissió de Programes de Memòria del dia 20 d'octubre de 2020.

*Fortificacions i nius de metralladora de la Guerra Civil (1936-1939)*¹⁸ s'ha iniciat l'expedient de declaració de bé d'interès cultural local (BCIL) a les defenses del litoral de Tarragona.

En relació amb la programació conjunta de memòria democràtica de Tarragona, a partir de l'any 2013, amb periodicitat anual i fins a l'actualitat, s'han convocat 10 programacions conjuntes d'actes de difusió en tot tipus de format: exposicions, visites guiades, conferències, publicacions, projeccions, documentals, teatre, música, tallers, jornades i recreacions històriques, actes de sensibilització als alumnes dels instituts... Tot plegat per divulgar el passat recent que comprèn des de la proclamació de la Segona República l'any 1931 fins a la transició democràtica l'any 1982. Sempre amb el mateix objectiu: aprofitar la recuperació d'una efemèride del passat com un instrument útil i convenient si té com a objectiu difondre la nostra història i serveix, com és el cas, per rebutjar la irracionalitat i la crueltat de les guerres, així com per reivindicar en el present i en el futur la convivència democràtica i pacífica entre els homes i les dones.



18 Realitzat per l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona a partir del treball del Grup de Recerca i Investigació d'Espais de la Guerra Civil (GRIEGC).

Els principals participants d'aquest programa anual són, entre d'altres, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, l'Arxiu del Port de Tarragona, la Biblioteca Pública de Tarragona, el Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, els grups de recerca ISOCAC i CECOS del Departament d'Història de la Universitat Rovira i Virgili, així com diferents associacions i entitats com Òmnium Cultural del Tarragonès, el Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver, el Collectiu TeclaSmit o el Fòrum de Tarragona per la Memòria, amb la coordinació de la Comissió de Programes de Memòria Democràtica de l'Ajuntament de Tarragona.

El balanç final d'aquestes 10 programacions conjuntes de memòria democràtica dutes a terme entre els anys 2013 i 2022 registren el resultat global de més de 175 actes i prop de 35.000 assistències.

L'any 2023 el programa, sota el lema de «Bombes sobre Tarragona, ara fa 85 anys», inclou un total de 35 actes: 6 projeccions, 5 presentacions de publicacions, 5 actes d'homenatge, 5 conferències, 3 exposicions, 3 visites guiades, 3 obres de teatre i lectura dramatitzada, 2 actuacions musicals, 1 taula rodona i la inauguració d'un mural artístic.



En aquest apartat de recuperació de la memòria democràtica de Tarragona cal destacar també la producció pròpia o la participació activa en la realització de diferents audiovisuals, generalment amb la col·laboració de la televisió local TAC12 i la productora S. Morris Produccions. Entre d'altres, cal assenyalar:

- *La primavera republicana*
- *Tarragona. La Segona República*
- *Tarragona sota les bombes*
- *Quan la mort venia del cel*

- *Epíleg. 15 de gener de 1939*¹⁹
- *La visita del comte Ciano*
- *Quan la torre del Pretori era la presó de Pilat*
- *Tabacalera (1923-2013)*
- *El problema del barraquisme a Tarragona*
- *Joves de la guerra*
- *50 anys d'Òmnium Cultural del Tarragonès*
- *Bombes sobre Tarragona. Latac als mercants anglesos (1938)*
- *Homenatge als deportats tarragonins l'any 2022*

Altrament, l'any 2021 es va iniciar una col·laboració amb Tarragona Ràdio per produir el programa *Fils de Memòria*, en format pòdcast, que actualment ja compta amb 6 capítols:

- «11 de setembre de 1977»
- «50 anys d'Òmnium Cultural del Tarragonès (1971-2021)»
- «Federico García Lorca a Tarragona»
- «Les dones treballadores, les nostres pioneres»²⁰
- «Deportats tarragonins als camps nazis»
- «Barraquisme a Tarragona, fa 60 anys»
- «El port de Tarragona. Segona República i franquisme»

Esment especial requereix la recuperació i l'arranjament de dues cançons del deportat tarragoní Ricard Garriga que va compondre durant el seu internament al camp de Mauthausen, interpretades en directe i enregistrades pel grup aMt Combo, de l'Associació de Músics de Tarragona.

Ruta pedagògica «Els llocs de la memòria de la Guerra Civil i la repressió franquista a Tarragona»

A més a més de les visites guiades obertes a tota la ciutadania promogudes des de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona i des de la Biblioteca Hemeroteca Municipal,²¹ més específiques i concretes, l'any 2016 es va iniciar la

¹⁹ Guardonat amb el premi Mañé i Flaquer de periodisme de l'any 2019.

²⁰ Accésit del Premi de Periodisme Feminista María Luz Morales de l'any 2022, convocat per l'Observatori Cultural de Gènere i l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet.

²¹ Les visites són: «Espais de la Guerra Civil i la repressió franquista», «Petjades republicanes. Les petjades republicanes. Ruta pels espais de la Segona República», «Passeig Arqueològic,

proposta de ruta pedagògica «Els llocs de la memòria de la Guerra Civil i la repressió franquista a Tarragona».²² Una iniciativa organitzada pel Centre de Recursos Pedagògics del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona de l'Ajuntament de Tarragona.

L'objectiu d'aquesta proposta didàctica és afavorir el coneixement dels alumnes de 4t d'ESO i de 2n de batxillerat del període de la Guerra Civil i la repressió franquista posterior. En aquest sentit, els continguts impartits a l'aula per part del professorat, més centrats en Espanya i Catalunya, es veuen reforçats amb aquesta ruta pedagògica que cerca la proximitat directa que té per a l'alumne. Una proximitat en el temps, de tot plegat en fa 80 anys, encara queden testimonis vius i els seus besavis o avis ho van viure d'una manera o d'una altra. I, també, una proximitat en l'espai, és a dir Tarragona, la ciutat per la qual es mouen habitualment els joves, plena d'edificis i llocs impregnats d'aquesta història que ressegueix la ruta. És aquesta proximitat la que pot permetre que la visita tingui diferents moments emotius i, per tant, pugui esdevenir una experiència perdurable per a l'alumne. En definitiva, la ruta pedagògica no té com a objectiu substituir les explicacions del professor, imprescindibles, sinó que cerca complementar-les.

Prèviament a la realització de la ruta per part dels alumnes i per reforçar els continguts impartits pels professors, els centres reben una «maleta didàctica» per utilitzar a l'aula que conté còpies de documents, plànols, fotografies i premsa relativa al període històric, així com llibres per ampliar la matèria.

Els professors també disposen d'un lloc web²³ en el qual s'han afegit propostes pedagògiques per treballar a l'aula, com el Banc Audiovisual de Testimonis del Memorial Democràtic de Catalunya. Darrerament, el recull

de fortificació militar a passeig civil», «Caminant sobre la mina de l'arquebisbe», «De vitralls i mosaics. L'obra de Santiago Padrós a Tarragona», «Les estàtues parlen», «Tarragona, de la postguerra al *desarrollismo*» i «Passejades amb història: vestigis de la Guerra Civil a Tarragona».

22 Vegeu PIQUÉ PADRÓ, Jordi i FERRÉ SARABIA, Esther. «Els Llocs de la Memòria de la Guerra Civil i la repressió franquista a Tarragona», *Memòria antifranquista del Baix Llobregat. La repressió franquista a Catalunya*, número 19, edició extraordinària (Cornellà de Llobregat, juny 2019) i PIQUÉ PADRÓ, Jordi i FERRÉ SARABIA, Esther. «Ruta pedagògica: els llocs de la Memòria de la Guerra Civil i la repressió franquista a Tarragona», *Emprius*, número 2, Centre d'Estudis Vila-secans Maria Elena Maseras (Vila-seca, setembre 2020).

23 <<http://serveiseducatiu.xtec.cat/tarragones/llocs-memoria/>>

de treballs incorpora audiovisuals d'entrevistes o refotografies realitzades pels alumnes després d'haver assistit a la visita. La ruta pedagògica dura aproximadament unes 5 hores, entre les 9 i les 14 h, i s'ofereix gratuïtament als centres docents.



El recorregut s'inicia amb una introducció a la Guerra Civil a Tarragona i la visualització de l'audiovisual *Tarragona sota les bombes*. Continua amb la visita al refugi antiaeri del Palau Municipal, on s'explica què van significar els bombardejos sobre la ciutat. Segueix a l'edifici de l'Antiga Audiència, on es conserva la pintada revolucionària, es projecta l'audiovisual *Quan la torre del Pretori era la presó de Pilat* i s'exposa en què consistien els judicis sumaríssim de la repressió franquista. Posteriorment, a la torre del Pretori, es parla de les condicions de vida a la presó i es llegeixen les cartes de comiat dels condemnats a mort. Finalment, la visita acaba a la sala d'actes de l'Arxiu, on es projecta l'audiovisual *Què és l'Arxiu?*, es destaca el valor de les fonts primàries i es passa l'enquesta «I tu, què t'emportaries?» per reflexionar sobre l'exili.

Entre els anys 2016-2020 s'han realitzat un total de 66 rutes, sollicitades per 22 centres docents, amb assistència de 2.160 alumnes, acompanyats per 130 professors. Durant els cinc anys en què s'ha desenvolupat aquesta activitat, s'han anat introduint canvis i modificacions que possibiliten una adaptació permanent i una millora del plantejament inicial.



Malauradament, s'ha començat molt tard, més de trenta anys després del restabliment de la democràcia. Per aquest motiu, ara, desenterrar la memòria és una tasca més feixuga. Una tasca que no ha de dependre exclusivament de les principals institucions que la vertebrin, com el Memorial Democràtic. Ampliar el ventall dels promotors de la recuperació de la Memòria Democràtica possibilita expandir la base social dels receptors del missatge, la ciutadania i, especialment, dels més joves. Aquest objectiu ja no es pot aconseguir si no és amb una programació oberta, persistent i constant.

◆ **Valoració final i reptes de futur**

L'Arxiu, com a nou equipament cultural de la ciutat creat l'any 2012, va néixer amb la voluntat d'esdevenir un centre amb projecció cultural per gestionar el patrimoni documental de la ciutat i aprofitar tot el valor que presenta. Un espai arrelat a la ciutat pels diferents fons externs que custodia i des del qual s'articula l'acció de recuperació de la memòria democràtica de l'Ajuntament de Tarragona, vertebrant, en aquest objectiu comú, una xarxa imprescindible de complicitats i sinergies amb d'altres institucions, centres, associacions i mitjans de comunicació de la ciutat.

D'altra banda, internament, també buscava la consolidació del sistema de gestió documental i de la implantació de l'administració electrònica de l'Ajuntament de Tarragona, així com el desenvolupament del projecte d'arxiu electrònic definitiu.

Tot plegat han estat 10 anys d'una feina engrescadora i il·lusionant, darrere la qual hi ha l'equip humà de l'Arxiu que ha participat i col·laborat activament, d'una manera o d'una altra, en el desenvolupament de totes aquestes activitats. Òbviament, sense aquest treball conjunt de les diferents seccions de l'Arxiu, no hauria estat possible.

Tanmateix, resta molt per fer. En primer lloc, disposar d'un dispositiu d'aplicacions multimèdia (DAM) per millorar la gestió del Centre d'Imatges de Tarragona i facilitar l'accessibilitat i la recerca de la documentació digitalitzada (més d'1.200.000 documents) al web de l'Arxiu. En segon terme, consolidar i augmentar els recursos humans i econòmics per assegurar que la tendència d'aquests últims deu anys pugui continuar creixent, adaptant-se a les noves necessitats, canvis i objectius que es plantegin.

En tot cas, la insuficiència de pressupost o del personal necessari —disortadament una característica inherent a qualsevol centre cultural dependent d'una administració pública— pot justificar algunes debilitats i amenaces, més o menys importants, però no pot ser una excusa per no retornar a la ciutadania una part del que sostenen amb els seus impostos, tant en la funció administrativa com en la funció cultural de l'Arxiu. En aquest sentit, l'optimització dels recursos disponibles i les complicitats amb altres centres i entitats esdevé gairebé indefugible.

Tot plegat, una trajectòria iniciada de bell nou l'any 2004, que va prosseguir i es va consolidar amb l'embranchida de les noves instal·lacions de l'any 2012 i, com no pot ser d'una altra manera, en el futur, l'Arxiu continuarà desenvolupant les seves funcions.



JORDI PIQUÉ PADRÒ

Cap del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal

Director tècnic de la Comissió de Programes de Memòria Democràtica

